

A mű egyes fejezetei a következők: Verona, Vicenza, Pádua, Velencei benyomások, Ferrara, Ravenna, Rimini és San-Marino, Visszaemlékezések Nápolyra, A sirének hazájában, Nápoly nyáron, Római benyomások, Nagypéntek a Lateránban és húsvét a Vatikánban, A Borgia-szobák a Vatikánban, Az albanói hegység és a Campagna, Tivoli, Subiaco, Assisi, Perugia, Firenzei benyomások, Újabb firenzei benyomások, Siena, Pisa, Génua és szomszédsága, A Certosa, Milánó, Mantua, Visszapillantás és befejezés (becses kulturhistoriai fejtegetés, mintegy rövid összefoglalása az egész műnek).

Mire e sorok napvilágot látnak, Berzeviczy Albertet, a ki magát szerényen „un politique égaré dans l'esthétique“-nek nevezi, — de a kihez hasonló literary gentleman mi sokat kívánunk a magyar irodalomnak — talán már elborítja a politikai özönvíz. A magyar oktatásügy és kultúra minden barátja sajnálattal fogja látni a kultuszminiszteri székéből való távozását, de az az egy vígasztalásunk meglesz, hogy eltávozása újra visszaadja őt az irodalmi munkálkodásnak s míg amott talán lesz, a ki pótolja, itt helye betöltetlenül áll!

R. J.

Jordanes: A gótok eredete és tettei.

(De origine actibusque Getarum.) Latinból fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta dr. Bokor János. Kiadja a „Brassói Lapok“ nyomdája. 8°, 171 l. (Dr. Gombos F. A.: Középkori krónikások. III. köt.)

Jordanes a hunok történetének tárgyalásánál Ammianus Marcellinus és Priscus Rhetor mellett a leggyakrabban emlegetett kútforrást, nem mintha műve egységes, vagy egy bizonyos szempont szerint megírt történeti munka volna, hanem azon körülménynél fogva, hogy kiváló forrásokból merített és pedig többek között olyanokból is, melyek azóta elvesztek, de a melyeknek létezéséről éppen Jordanes művéből értesülünk.

Jordanes (és nem Jordanis vagy Jornandes) származásáról magában a krónikában találunk adatot. A gótok történetében (50. f., 119. l.) így ír: „A scyrok pedig és a sadagariak és némely alánok Candac nevű vezérükkel Kis-Scythiát és Alsó-Moesiát kapták. Ezen Candacnak volt atyámnak, Alanoviamuthisnak atyja Paria, tehát az én nagyatyám, jegyzője, a míg csak Candac élt. És az ő nővére fiánál, Gunthigis hadmesternél, a kit Bazanak is neveztek s a ki Andagesnek, az amalok nemzetségéből származó Andela fiának volt fia, voltam én Jordannis, bár nem vagyok tudós, megtérésem előtt jegyző“. E sorokból, de krónikájának más helyéről is (60. f., 136. l.) világos, hogy J. is gót származású, ki „megtérése“-ig jegyző volt. A szót „conversio“ Mommsen, Jordanes kiadója, úgy értelmezi, hogy Jordanes barátta lett, szerző szerint azonban jelenthette azt is, hogy

J. az arrianus (az orthodox kath. fölfogás szerint: eretnek) vallásról áttért az orthodox hitre, vagy pedig, hogy jegyzőségét abban hagyván, pappá lett; szerző inkább az utóbbi föltevését tartja valószínűnek, mint a melyet összhangzásba lehet hozni a Jordanesnél található adatokkal. Míg azonban Bokor föltevése bizonyítására egyebet következtetéseinél fölhozni nem tudhat, Mommsen mellett szól a középkori nyelvhasználat, mely a *conversio* szót úgyszólván kizárólagosan: a szerzetbe lépés fogalmával azonosítja. *Venerabilis Beda* nál pld. *conversio* = *monachismus* (la vie monastique); vagy: *ad conversionem venire* = *monachicam vitam amplecti* (embrasser la vie monastique); *conversionem intrare* = *monasterium ingredi, vitae monasticae amplectandae causa, entrer dans un monastère, se faire moine* stb. (V. ö. Migne: *Lexicon med. et infimae Latinitatis*. Paris, 1866 col. 605.) Hogy pedig szerzetesből lehetett valami püspök már a középkorban is, mutatja többek között a *Benedekrendiek története* is, melyből Feszler összeállítása szerint 4000 püspök, 1600 érsek, 200 bíboros és 24 pápa került ki, pedig a *Benezések* is barátok! (*monachi*). Szerző azon föltevését, hogy *Jordanes* nem *Moesiában*, mint *Mommsen* állítja, hanem *Itáliában* élt állandóan műve megírásakor, bátran elfogadhatjuk, nem valószínűtlen az sem, hogy éppen ő az a *Jordanes*, kiről *Vigilius pápa* (538—555), mint *crotoni püspökről* tesz említést, ki a pápát *Konstantinápolyba* is elkíséri.

A mi már most *Jordanes* művét illeti, tény, hogy latin nyelvtudása gyöngye lábán áll s hogy stilusa olyan emberre mutat, ki a latin nyelvet beszélni valahogyan megtanulta, de annak grammatikájához nem sokat értett. De kérdés, csekélyebb teszi-e művének értékét a sok nyelvtani botlás? Bizonyára nem; *Jordanes* nem *Donatus* grammatikájához akart példatárt írni, hanem népének történetét akarta az utókor számára föntartani, stilusa tehát csak mellékes lehet a történetíró előtt. S különben sem szabad felednünk, hogy a középkor e szakának írói legnagyobb része, többek közt pl. *Toursi Gergely* fölött is, a grammatika szempontából pálcázat törhetünk. Szerintünk továbbá abból a tényből, hogy *Jordanes* egy folyót említ *Potamos* néven, nem lehet az ő fogyatékos görög nyelvi ismeretére következtetnünk, mert az előszóban is világosan megmondja (25. l.), hogy *Cassiodorus* művén kívül „görög és latin történetekből” is dolgozott, tehát görögül értenie kellett, de különben is nagy kérdés, hogy *Marcianopolis* környékén, a hol az a bizonyos *Potamos* folyt, nem történik-e éppen e korban azon nyelvi átalakulás, mely ugyanezen időben *Európa* egyéb népeinél is, sok tekintetben éppen a krónikások munkái alapján, észlelhető; a mai *Bulgária* területe, a hol *Marcianopolis* feküdt, már akkor is erősen ki volt téve a szlavin hatásnak, úgy hogy mi hajlandók vagyunk *Jordanes* folyó-elnevezésében a szlávósodás egyik bizonyosságát látni.

A középkori írók nagy részénél megtalálható, úgyszólván önbecsémérő szerénységet nem kellett volna szerzőnek készpénz gyanánt fogadnia; Jordanes is csak a szokásnak hódol, midőn Római története kezdő soraiban azt írja, hogy az eseményeket tehetségéhez mérten a „tudósok számára nagyon egyszerűen mondja el, inkább a középszerűeknek szánta művét, a kik minden félreértés nélkül megértik azt, a mit olvastak“. (141. l.) Milyen hamisan ítélnénk pl. Toursi Gergelyről, ki azt vallja magáról, hogy még a nyelvtan leg-elemibb szabályait sem ismerte s azért művét „kevésbé díszes nyelven“ tudja előadni, ha szóról-szóra vennők szavait!

Művének mindenesetre irodalomtörténeti fontossága van az által, hogy oly írók műveit tartotta fenn az utókor számára, melyek elvesztek; így *Cassiodorus*-ét, kit a szerző következetesen (és helytelenül?) *Cassiodorius*-nak ír, ki Teodorik gót király kívánságára megírta a gótok történetét; továbbá a *Cassiodorustól* is fölhasznált *Ablabius* és végül *Priscus Rhetor*; szerző *Priscus*-nak tulajdonítja többek között *Attila* jellemzését, a két galliai hadjáratnak elbeszélését, *Attila* halálát, temetését, birodalmának fölbomlását s ezek a részek „*Jordanes* vezérnyoma daczára is“ — „fénylapjai“ az ő művének. A mi végül *Jordanes* művének belső értékét illeti, utalunk *Márki Sándornak* a szerzőtől föl nem használt munkájára: A középkor főbb krónikásai (Budapest, 1900), mely részletesen szól *Jordanes*-ről is.

Még csak néhány megjegyzést! Németesnek tartjuk az idegen nevek megrövidítését, mint pld. (6. l.) *Alanoviamuth*, *Alanoviiamuthis* helyett; szerintünk helytelen „*Turi*“ *Gergelyt* írni „*Toursi*“ helyett, az előbbit még magyarnak nézhetné valamely nem szakember, a kik számára a fordítás tulajdonképpen készült; néha következetlenül *Rikimert*, *Recimert* ír. Ezek azonban csekélységek, a fődolog az, hogy a fordítás hű, megbízható, jegyzetei a szükségesekről teljesen tájékoztatnak. Őszintén üdvözljük a derék munkát, melynek megszerzését ajánlhatjuk az érdeklődők figyelmébe, de üdvözlőnk kell a fáradhatatlan szerkesztőt is, kinck buzgótsága lehetővé tette vállalkozásának megszilárdulását.

Dr. Lukinich Imre.

Eötvös és Kemény.

Válasz dr. Rácz Lajos úr bírálatára.

Sok köszönettel tartozom dr. Rácz Lajos úrnak és az *Erdélyi Múzeum* 1905 januárius havi bírálatára sem kívánok személyi okból válaszolni. Tisztán tárgyi okból tartom fontosnak a választ, mert életbevágó kérdések tisztázása forog fönn, melyet az olvasók érdekében is meg kell oldani. Ha tévedtem, köszönettel kell fogadnom